Nabij ingang de Zilk. Oppervlakte: 6 x 4m², helling 0-2%, vrij veel betreding (nabij wegrand); vrij veel konijnenkeutels km 96/479
Totale bedekking vegetatie 90%; grijs-humeus zand 5%; strooisel 10%, incl. dood mos; kruidlaag 2-30 cm, 40%; moslaag- 2cm, 50%

Kruidlaag	
Corynephorus canescens	2b.2-3
Agrostis vinealis	2a.2
Aira praecox	2a.2
Carex arenaria	1.2
Rumex acetosella	1.1
Teesdalia nudicaulis	1.1
Senecio sylvaticus	+.1
Spergula morisonii	+.1
Galium verum	r.2
Hypochaeris radicata	r.1
Moslaag	
Cladonia sp. (korsten)	3.3
Polytrichum piliferum	2a.2
Polytrichum juniperinum	2m.2
Campylopus introflexus	2m.3
Cladonia portentosa	1.2
Dicranum scoparium	+.2
Cladonia foliacea	+.2
Cladonia cf. pyxidata	+.1
Cladonia "staartjes"	+.2
Cornicularia aculeata	+.2

Als restant van het vroegere, ontboste en (waarschijnlijk vooral door schapen) beweide strandwallenlandschap tussen de Zilk en Noordwijkerhout zijn er in de zuidoostpunt van het gebied nog enkele kleine *Calluna*-vegetaties, gelegen temidden van grazige terreinen (*Carex arenaria, Calamagrostis epigejos,* en lokaal *Deschampsia flexuosa*; Wcd-landschap) en velden van Adelaarsvaren (buiten het bos). Besproken werden proeven met inrasteren en maaien om de *Calluna* te bevorderen. Er zijn vergevorderde plannen om hier weer met schapen te gaan beweiden.

LITERATUUR

Baeyens, G. en J. Duyve, 1992. Lezen in het duin. Stadsuitgeverij, Amsterdam.
Doing, H., 1988. Landschapsoecologie van de Nederlandse Kust. Stichting Duinbehoud, Leiden/Stichting Publicatiefonds Duinen, Leiden.

VEENTJES IN DE BOSWACHTERIJEN DWINGELO EN SMILDE

G.H.P. Arts

Excursieleiding : B. Takman
Datum : 23 augustus 1991
Deelnemers : G. Arts, J. Bakker, J. Brouwer, Th. Brock, J. Bruinsma, F. Everts, J. Jansen, W. Knol, B. Lanjouw, E. Piek, H. Uilhoorn, U. Vegter, G. Versteegh, V. Westhoff.

Centraal op deze excursiedag stonden een aantal veentjes in de boswachterijen van Dwingelo en Smilde (Drenthe). Met de term "veentjes" worden hier voedselarme hoogveenvennen aangeduid, relatief diepe waterkommen, die ontstaan zijn door het uitgraven van kleine hoogveenlenzen. Deze hoogveentjes konden zich ontwikkelen in kommen, waar regenwater stagneerde als gevolg van een ondoorlatende laag in de ondergrond, in Drenthe veelal keileem. In sommige gevallen betreft het pingo-ruïnes. Deze zijn door werking van bodemijs in de laatste ijstijd ontstaan en daarna dichtgegroeid met veen. Een voorbeeld hiervan vormt het Diepveen. Hierin bevindt zich een veenpakket van 8 m dikte. Naast hoogveenvennen komen in Drenthe ook voedselarme, ondiepe vennen voor met een zandbodem. Zij vallen meestal 's zomers droog. In het algemeen zijn dit uitwaaiingsbekkens: door de wind uitgestoven laagten. Dit laatste type ven is in Drenthe minder algemeen dan de hoogveenvennen.

Door verschillen in onstaanswijze en mede daardoor in abiotische omstandigheden (diepte, aard van de bodem, waterchemie) herbergen beide typen vennen een andere vegetatie. De hoogveenvennen kenmerken zich door gemeenschappen, die behoren tot de *Oxycocco-Sphagnetea* en de *Scheuchzerietea*. Kenmerkend voor de ondiepe, voedselarme vennen zijn gemeenschappen die behoren tot de *Littorelletea*. Binnen de hoogveenvennen kan nog onderscheid gemaakt worden tussen de echt oligotrofe (ombrotrofe) en de wat meer meso-oligotrofe (meer minerotrofe) plassen. In het laatste geval kunnen ook soorten uit de *Littorelletea*, bijvoorbeeld *Scirpus fluitans*, worden aangetroffen. Van alle hiervoor genoemde typen vennen werden op deze excursiedag één of enkele bezocht.

HOLTVEEN

Allereerst brachten we een bezoek aan het Holtveen, dat gelegen is in het oostelijke deel van de Kraloër Heide. In het Holtveen bevond zich een vrij grote (ca. 100 m²) drijvende vegetatie van *Sparganium angustifolium*. De planten bloeiden massaal. Dit is vrij uniek, aangezien de soort nog maar op enkele plekken in Nederland voor-

komt en dan vaak alleen niet-bloeiend wordt aangetroffen. Het Holtveen is vroeger tot op het zand uitgeveend. De venbodem bestaat uit een mengsel van zand en veen. Dit is het type standplaats waaraan *Sparganium angustifolium* gebonden is.

Vegetatiekundig gezien hebben we hier te maken met de associatie *Sphagno-Sparganietum angustifolii. Sparganium angustifolium* is een soort die vroeger regelmatig werd aangetroffen in hoogveenvennen, maar ook in ondiepe vennen met een zandbodem. In het laatste geval groeide de soort op modderige plekken, meestal aan de westelijke oever, waar de windwerking gering was. De *Littorelletea*-soorten groeiden dan op de zandige, aan windwerking blootgestelde delen. In hoogveenvennen werd *Sparganium angustifolium* meestal aangetroffen in de meso-oligotrofe veenplassen.

Niet ver van het Holtveen bekeken we nog een ondiepe laagte, waar *Ranunculus ololeucos*, een kensoort van het verbond *Hydrocotylo-Baldellion* (*Littorelletea*), groeide.

LANGE VEEN EN POORT II

Deze veentjes herbergen prachtige *Oxycocco-Sphagnetea* en *Scheuchzerietea*-vegetaties. Vooral Poort II behoort tot een van de mooiste voorbeelden. Zoals het veentje er nu bij ligt, moet het er ook uit hebben gezien vóórdat er veen werd gegraven.

Na de vervening heeft vanuit de veenputten weer opnieuw veengroei plaatsgevonden. In het veen zagen wij veel *Narthecium ossifragum*. Verder werden *Andromeda polyfolia, Oxycoccus palustris, Rhynchospora alba* en *Drosera rotundifolia* veelvuldig aangetroffen, evenals de veenmossen *Sphagnum magellanicum* en *Sphagnum papillosum*. Midden op het veentje bevonden zich enkele poelen, waar *Sphagnum cuspidatum* en *Utricularia minor* submers groeien. Aan de randen van de poelen groeiden *Menyanthes trifoliata* en *Eleocharis multicaulis* en in het open water ook *Potamogeton natans*. Het beheer van dit veentje bestaat uit niets doen. Alleen de opslag van dennetjes wordt regelmatig verwijderd.

In het Lange Veen werd in 1966 door Barkman *Sphagnum majus* gevonden. Ook *Carex lasiocarpa* is in het verleden in dit veentje aangetroffen. Op deze excursie zijn beide soorten niet waargenomen.

SCHURENBERG

Dit is een ven, ontstaan door uitgraving van veen. Daarna is het lange tijd door de mens benut. Het is in gebruik geweest als eendenkooi, er zijn schapen gewassen en mestkarren gespoeld. Dit heeft geleid tot een lichte verrijking. Dit gegeven en de omstandigheid dat het veen tot op de zandbodem is weggehaald, zijn er de oorzaak van dat in dit ven mesotrofe soorten worden aangetroffen. In de oeverzone vonden we vegetaties die behoren tot het *Eleocharitetum multicaulis*, met *Eleocharis multicaulis, Scirpus fluitans, Hydrocotyle vulgaris, Juncus bulbosus* en *Sphagnum denticulatum*. Ook verlandingsgordels van *Carex rostrata* werden er aangetroffen (zie opname VW. 91053). Verder kwamen *Potentilla palustris, Menyanthes trifoliata* en in de oeverzone ook *Sphagnum palustre* en *S. flexuosum* voor. Opname VW. 91054 is gemaakt in een begroeiing van *Menyanthes trifoliata*. In het open water zagen wij één plek met *Sparganium angustifolium*. De soort bloeide hier niet.

Opname VW. 91053. Schurenberg ven, oeverzone. Consociatie van Carex rostrata en Sphagnum denticulatum.
Oppervlakte: 2 x 10 m; kruidlaag 40 %; moslaag 100 %.

Kruidlaag:	
Carex rostrata	3.5
Scirpus fluitans	1.2
Potentilla palustris	2a.2
Hydrocotyle vulgaris	2a.2
Juncus bulbosus	1.2
Menyanthes trifoliata	+.2
Moslaag:	
Sphagnum denticulatum	5.5

Opname VW. 91054. Schurenberg ven, water. Fragment uit de Parvocaricetea. Oppervlakte 2 x 10 m; kruidlaag 60 %; geen moslaag; waterdiepte < 0,5 m.

Kruidlaag:	
Menyanthes trifoliata	3.2
Carex rostrata	3.5

GANZENPOEL

De Ganzenpoel is een ondiep ven met een zandbodem. Al vanaf het begin van deze eeuw zijn gegevens voorhanden die duiden op het voorkomen van het *Isoeto-Lobelietum*, met *Littorella uniflora* en *Lobelia dortmanna*. Vooral de laatste decennia hangt het voorkomen van *Lobelia dortmanna* samen met de beheersmaatregelen die in dit ven zijn uitgevoerd. Verwijdering van de moslaag (*Sphagnum cuspidatum, S. denticulatum* en *Drepanocladus fluitans*) en organisch materiaal werken gunstig op het voorkomen van de Waterlobelia en ook het Oeverkruid. Recent (in 1989) is daarom het gehele ven opgeschoond. De randen zijn geplagd en het bos is een stuk teruggezet. Dat het opschonen een gunstige uitwerking heeft, konden we op deze excursie al meteen constateren. We troffen drie exemplaren aan van *Lobelia dortmanna*. De laatste maal dat rozetjes van de Waterlobelia hier werden waargenomen was in 1981.

GOUDEN PLOEG

Dit veentje werd speciaal bezocht vanwege het voorkomen van een uitgestrekte verlandingszone van *Carex lasiocarpa*. Er werd een opname gemaakt, die hieronder is weergegeven.

Opname VW. 91056. Gouden Ploeg. Consociatie van Carex lasiocarpa en Sphagnum. Oppervlakte 20 m^2; kruidlaag 40 %; moslaag 95 %; wegzakdiepte 20 cm. Het waterpeil was 30 cm gezakt.

Kruidlaag:	
Carex lasiocarpa	3.5

Eleocharis palustris	+.1
Eriophorum angustifolium	1.1
Moslaag:	
Sphagnum cuspidatum	5.5

KRAAIHEIDEPOLLEN

Tijdens de middagexcursie werd een extra ommetje gemaakt over de provinciale weg Emmen-Drachten om langs deze weg een groeiplaats van *Lycopodium inundatum* te bekijken. Er werd een opname gemaakt, die hieronder is weergegeven.

VW. 91055. Kraaiheidepollen Appelscha, langs de weg Emmen-Drachten. Oud Karrespoor, eens gefreesd. Fragmentair Lycopodio-Rhynchosporetum fuscae. Oppervlakte 0,5 m^2; kruidlaag 90 %; moslaag niet bedekkend; algen 80 %.

Kruidlaag:	
Lycopodium inundatum	5.5
Drosera rotundifolia	+.1
Erica tetralix	1.1
Calluna vulgaris	+.3
Juncus squarrosus	+.2
Molinia caerulea	2a.2
Moslaag:	
Polytrichum commune	+.3
Algen:	
Zygogonium ericetorum	5.5